

вові норми чи споживчі "цінності-вартості" ("добре – це те, що добре купляють"); заперечення субстанційної основи людської особистості через відкидання ідеї "безсмертної душі", що має далекосяжні наслідки, аж до заперечення "Я" (суб'єкту) в пост-структуралістських і постмодерністських критиках. Якщо суб'єкт розчиняється в економічних, владних, мовних структурах, то щезають свобода і вибір; якщо немає надчуттєвих ідеальних сутностей, то зникає надійна опора для "належного", якщо дух редукований до рацію, цінністю в кінцевому рахунку може бути тільки те, що має матеріальний еквівалент. Відтак, етичний простір особистих людських стосунків між Я і Ти без духовно-метафізичного підґрунтя неминуче перетворюється у механіку і інженерію "пост-людства" по той бік добра і зла, у тоталітарний "мурашник з примусовою гармонією" (Бердяєв).

***В. В. Надурак, докт. філос. наук, проф.,
ПНУ ім. В. Стефаніка, Івано-Франківськ
vnadurak@gmail.com***

ЧОМУ ФАХОВИМ ЕТИКАМ НЕЛЕГКО ВІНОСИТИ МОРАЛЬНІ ОЦІНКИ?

Назва мого виступу має свідомо гіперболізований характер і покликана, в першу чергу, відобразити враження від багаторічного спілкування з професійними філософами, які вибрали етику як сферу своєї спеціалізації. Коли заходить мова про моральну оцінку різних вчинків чи осіб, мої колеги дуже часто демонструють значно менше впевненості у порівнянні з людьми, які далекі від професійних етичних студій.

Причиною такої невпевненості, швидше за все, є надто добра обізнаність з різними аспектами можливої моральної оцінки, в т.ч. конкуруючими філософськими підходами, що за ними стоять. Тому людина, яка в силу професійного покликання має такий специфічно різноманітний погляд на моральне життя, нерідко дуже глибоко проникає в специфіку оцінюваного вчинку, зважає всі "за" й "проти", порівнює точки зору різних філософських підходів, в результаті чого справляє враження особи, якій важко виносити моральні оцінки. Натомість людина, не обтяжена подібним теоретичним багажем, робить це швидко і без особливих вагань.

Насправді, попри мою професійну заангажованість, я не можу однозначно стверджувати про перевагу "професійно-етичного підходу" над "буденним". Знайомство з ідеями моральних евристик К. Санстейна [Cass R. Sunstein. *Moral heuristics. Behavioral and brain sciences*, 2005, Vol. 28, Issue 4, pp. 531-542] чи Г. Гірензенера [Gerd Gigerenzer. *Moral Intuition = Fast and Frugal Heuristics? Moral Psychology, Volume 2: The Cognitive Science of Morality: Intuition and Diversity*, 2008, pp.1-26.], а також власні дослідження еволюційного розвитку моралі [Надурак Віталій. Система суспільної моралі: синергетичний підхід, Івано-Франківськ,

2014], дають всі підстави стверджувати, що, насправді, швидка оцінка звичайної людини в більшості ситуацій буде вірною. Річ у тому, що поширені моральні норми та способи вирішення моральних проблем пройшли історичний відбір на ефективність. Тому, наприклад, особа, яка без тривалих міркувань, виконує певну моральну норму, в абсолютній більшості випадків вчинить правильно, а її однозначна моральна оцінка людини, яка її не виконує, в абсолютній більшості випадків буде вірною (хоча професійні етики в цій ситуації можуть втомити себе та інших міркуваннями, в яких, наприклад, порівнюватимуть ефективність консеквенталістського, деонтологічного підходів до ситуації чи її оцінки з т.з. етики чеснот).

Але чи буде така проста стратегія дій ефективною у сфері професійної етики? Схоже на те, що тут вона має деякі суттєві обмеження.

Справді, еволюційний шлях розвитку моралі сформував моральні норми та способи вирішення моральних проблем, які ефективні у буденній моральній практиці, для якої, власне, й відбувався їх відбір в ході історії. Проте сучасне суспільство в багатьох відношеннях кардинальним чином відрізняється навіть від суспільства сторічної давності, не кажучи вже про давніші періоди. Поряд з традиційними сферами, в яких еволюційно сформована мораль є дієвою, з'явилась величезна кількість нових сфер, в т.ч. професійних, для яких немає історично сформованих моральних норм, на які можна було б покластись без особливих мудрувань. Тому поява великої кількості професійних і прикладних етик є об'єктивним відгуком експертного середовища на потребу їх нормативного регулювання, оскільки необхідність в такому регулюванні існує вже сьогодні, традиційних нормативів недостатньо, а проходити тривалий шлях еволюційного відбору неприпустимо, з огляду на нагайність потреби.

Водночас, на мою думку, марно сподіватись на те, що фахові етики зможуть створити нормативи поведінки для нових професій чи морально проблемних сфер, які одразу ж будуть сприйняті як директива до дії тими, хто безпосередньо задіяний у цих ділянках соціальної практики. Все ж реально практикувана мораль формується за власною логікою самоорганізації і можливості цілеспрямованого впливу на її зміст є досить обмеженими (хоча вони, безумовно, існують). Тому основною функцією, яку в цьому процесі можуть виконувати фахові етики, є та, яку філософи завжди добре виконували, – допомагати осмислювати моральний смисл відповідних соціальних практик, розбирати його різноманітні відтінки, співставляти з існуючими етичними концепціями тощо. Таким чином, відзначена в назві мого виступу зваженість, з якою етики підходять до моральних оцінок, може тут виявитись вельми корисною і доречною, адже саме зваженого аналізу з постійною невпевненістю в статочних оцінках потребують дані сфери для власного самопізнання та вдосконалення своїх моральних практик.